

DOI: 10.31866/2616-7581.6.2.2023.291082

УДК 780.634:78.03(4)"18/19"

ДВО- ТА ТРИРЯДНІ КСИЛОФОНИ В МУЗИЧНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНІЙ КУЛЬТУРІ ЄВРОПИ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Дмитро Олійник

кандидат мистецтвознавства, старший викладач

кафедри духових та ударних інструментів;

ORCID: 0009-0003-5327-1824; e-mail: olidimus@gmail.com

Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка, Львів, Україна

Анотація

Мета дослідження – проаналізувати конструктивні особливості європейських ксилофонів з дво- та трирядним розташуванням пластин, установити строї, діапазон, різні системи упорядкування звукоряду та використання в народному й професійному виконавстві ХІХ – першої половини ХХ ст. **Методологія дослідження** ґрунтується на комплексі конкретно- та загальнонаукових методів: інструментознавчого – для аналізу конструкції інструментів; порівняльно-типологічного – для дослідження різновидів ксилофонів; етномузикознавчого – для дослідження застосування в народній музичній практиці; аналітичного – під час опрацювання наукової літератури, архівних та іконографічних джерел. **Наукову новизну дослідження** становить введення до наукового обігу маловідомих широкому загалу матеріалів, що стосуються функціонування дво- і трирядних ксилофонів у європейській народній та професійній музичній культурі ХІХ – першої половини ХХ ст. **Висновки.** Від доби Середньовіччя до кінця ХVІІІ ст. у народному та професійному виконавстві використовували однорядні ксилофони, що мали обмежений діапазон. На початку ХІХ ст. розпочався процес поєднання двох однорядних ксилофонів у єдину систему з метою збільшення обсягу діапазону й подолання тональних обмежень. Перші дворядні ксилофони з'явилися в Австрії (Тіроль) та Німеччині, звідки вони поширилися країнами Центральної та Західної Європи. Від середини ХІХ ст. у Німеччині та Швейцарії виникли дві нові системи розташування двох рядів пластин – «у зуб» та за принципом фортепіанної клавіатури. Від другої половини ХІХ ст. паралельно з дворядною виникає трирядна система розташування пластин ксилофона. У народній і професійній практиці трирядні ксилофони використовували переважно в Німеччині, Угорщині та Румунії. У Німеччині трирядна система не зазнала такого поширення, як дворядна, а в традиційному інструментарії Угорщини вона була основною та мала давні традиції виконавства на цьому різновиді ксилофона.

Ключові слова: ксилофон; інструментознавство; європейська дворядна система ксилофона; трирядна система ксилофона; ксилофонове виконавство

Вступ

У світовій інструментознавчій науці найменш розробленою проблемою є історія виникнення та розвитку ксилофона в Європі, його еволюції від найпростішого однорядного діатонічного інструмента до чотирирядної системи, яка, починаючи від 1830-х рр. і до другої половини ХХ ст., домінувала на теренах Європи, коли їй на зміну прийшла найбільш перспективна (необмежений діапазон, якісно нові темброво-колеристичні та техніко-виконавські можливості) американська («клавішна») система розташування пластин (ксилофон-маримба). Найменш вивченими залишаються процеси еволюції європейських ксилофонів дво- і трирядної систем, їх конструктивних різновидів, строїв і виконавських традицій.

Мета

Мета статті – здійснити інструментознавчий аналіз конструктивних особливостей дво- і трирядних ксилофонів та увести до наукового обігу нові відомості, почерпнуті з архівних матеріалів і періодичних видань, що стосуються функціонування цих різновидів ксилофонів у європейській музичній культурі ХІХ – першої половини ХХ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У науковій літературі відсутні публікації, присвячені історії розвитку дво- та трирядного ксилофона європейського типу. Окремі положення з історії ксилофона в Європі висвітлено в попередніх працях (Олійник, 2010, 2012, 2013, 2014, 2016).

Виклад матеріалу дослідження

Від доби Середньовіччя в європейському народному та професійному виконавстві використовували прості діатонічні однорядні ксилофони з обмеженим діапазоном. На початку ХІХ ст. починається поступовий процес їх удосконалення з метою збільшення діапазону, подолання тональних і регістрових обмежень тощо. Найпростішим розв'язанням проблеми тональних і регістрових обмежень було об'єднання двох однорядних ксилофонів в єдину систему.

Рис. 1. А – дворядний ксилофон Ф. Райнера (1820); б – тірольський ксилофон *hölzerne G'lachter*; в – англійський ксилофон *Gigelira* (Лондон, кін. ХІХ ст.)

Перші дворядні ксилофони під назвою *hölzerne G'lachter* з'являються в Тіролі (Австрія). У Німеччині вони відомі під назвою *Strohfiedel*. Один з раних зразків дворядного інструмента, виготовленого в 1820 р., зберігається в колекції Музею музичних інструментів Лейпцизького університету (інвентарний № 3181) (рис. 1 (а)). Він складається з 26 пластин (по 13 у кожному ряду). Пластини мають прямокутну форму та настроєні в такій діатонічній послідовності (знизу – вгору):

<i>g</i> ²	<i>b</i> ²
<i>f</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>g</i>
<i>d</i>	<i>f</i>
<i>c</i>	<i>e</i>
<i>h</i>	<i>d</i>
<i>a</i>	<i>c</i>
<i>g</i>	<i>h</i>
<i>fis</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>g</i>
<i>d</i>	<i>fis</i>
<i>cis</i>	<i>e</i>
<i>h</i> ¹	<i>d</i> ¹

На цьому інструменті можна було виконувати твори в тональностях *C-dur*, *G=dur*, *D-dur* та *F-dur*. Спосіб з'єднання пластин не відрізняється від традиційного, застосованого на раних європейських однорядних ксилофонах. Пластини з'єднувалися за допомогою шнура, протягнутого в отвори, між ними нанизувалися кульки-ізолятори. Кожна з двох частин інструмента покладена на два валики скрученої соломи. Пластини були міцно прив'язані (у проміжках, де розташовувалися кульки-ізолятори) до солом'яних валиків. Вони мають такі розміри: найдовша лівого ряду – 25, найкоротша – 15 см; найдовша правого ряду – 28,5, найкоротша – 17 см. Загальна довжина інструмента – 46 см. Можливо, основою створення дворядної системи тірольського ксилофона слугував принцип розташування звуків, запозичений з *гакбретта* – німецько-австрійських цимбал. Подібною є і виконавська техніка, і спосіб тримання паличок (рис. 1 (б)).

На звороті однієї з нижніх пластин ксилофона зберігся надпис: «Франц Крінер Райнер, Фюген, Ціллерталь, Тіроль, 1820 р.». Цей надпис свідчить, що інструмент належав Францу Крінеру Райнеру (1802–?), який жив у альпійському містечку Фюген (Тіроль). Власник походив з родини музикантів, серед яких були й ксилофоністи (Klier, 1956, р. 54). Відомий ще один інструмент, що належав цій родині, датований 1904 р. Карл Магнус Кліер описав його в книзі «Народні музичні інструменти в Альпах» (Klier, 1956, р. 54). За будовою та строем він збігався з попереднім, хоча хронологічна дистанція між ними становить понад 80 років.

Дві частини іншого тірольського інструмента (подібного за кількістю пластин, діапазоном, строем), датованого 1901 р., зберігаються в Національному музеї м. Нюрнберг, Німеччина (інв. № MIR 512 та MIR 513). В інвентарному документі не зазначено, з якої місцевості Тіролю походить цей інструмент та ім'я

його власника. Можливо, він також міг належати родині Райнерів або іншому музиканту з тієї ж місцевості, який зробив для себе цей інструмент. Слід зазначити, що серед тірольських ксилофонів, які походять з різних районів, діапазон інструмента має відмінності. Наприклад, ксилофон зі Швендау складається не з 26, а з 24 пластин (по 12 у кожному ряду) і має дещо іншу послідовність розташування звуків, ніж на ксилофонах родини Райнерів. Ця послідовність розташування звуків дає можливість виконувати мелодії в тих самих чотирьох мажорних тональностях, де найнижчим є не h^1 , а cis^1 :

g^3	b^2
f	a
e	g
d	f
c	e
h	d
a	c
g	h
fis	a
e	cis
d	fis
cis^1	e^1

136

У 1880-х рр. у Тіролі тривають пошуки здійснення хроматизації звукоряду. З'являються інструменти, на яких стає можливим виконання вже у восьми тональностях – шести мажорних ($C-dur$, $G-dur$, $D-dur$, $A-dur$, $F-dur$, $B-dur$) та двох мінорних ($a-moll$, $d-moll$). Система розташування звукових пластин така (знизу – вгору):

a	g
f	fis
es	e
cis	d
c	c
b	h
a	a
gis	g
f	fis
es	e
cis	d
c	c
b	h
gis	a
fis	g

Цей інструмент, виготовлений у 1884 р., також належав родині Райнерів з Фюгена (Тіроль). Він складається вже з 30 пластин (по 15 у кожному ряду).

Звукові пластини розташовані так, що правий ряд відтворює гаму *G-dur*, а в лівому розташовано звуки, що дають можливість грати у хроматичній послідовності в межах 1,5 октави.

Ця система розташування пластин швидко поширилася країнами Центральної та Північної Європи. В Англії дворянські ксилофони австро-німецького типу були відомі під назвою *Gigelira* (рис. 1 (в)). У першій половині XIX ст. вони проникають у Британію разом з австро-німецькими музикантами і стають там популярними. У німецьких часописах 1850–1860-х рр. натрапляємо на анонси виступів ксилофоністів з Англії. Зокрема, у мюнхенському часописі «Останні новини зі сфери політики» («*Neueste Nachrichten aus dem Gebiete der Politik*») було вміщено оголошення про те, що в кафе пана Моріца відбудеться виступ відомого баса Сміта з Англії, який буде співати в супроводі ксилофона («*Im safe Moritz*», 1860, р. 315). В іншому берлінському часописі «Берлінський ведмідь. Щорічник Асоціації історії Берліна» («*Der Bär von Berlin. Jahrbuch des Vereins für die Geschichte Berlins*») уміщено коротку замітку про танцювальний вечір, де брав участь «пан Грьобен з Англії, який є чудовим виконавцем, що грав на одному різновиді інструмента, добре відомому нам як штрохфідель (*Strohfidell*)» («*Einpotiz*», 1874, р. 39). У лондонському журналі «*The Palace Journal*» уміщено анонс виступу родини Майєр з Тіроля. Серед номерів програми зазначено, що містер Євген і місіс Емма будуть виконувати різноманітні дуети на ксилофоні та гайгелірі («*Programme of entertainment*», 1892, р. 320). Зазначимо, що в Англії *гайгелірою* (*Gigelira*) називали виключно дворянський європейський ксилофон, а *ксилофоном* (*xylophone*) – інструмент, що мав чотирирядне розташування пластин. Отже, на концерті звучала музика для дуету двох різних різновидів ксилофонів. Популяризації ксилофона в аматорському середовищі Англії сприяла діяльність видатної гітаристки німецького походження Катерини Жозефи Праттен, відомої більше як Сідні Пратт (1821–1896). Вона народилася в м. Мюльгайм, що на Рейні, у родині музикантів. У 1830 р. родина переїхала до Лондона. К. Ж. Праттен не лише чудово грала на ксилофоні, але й писала для нього композиції, зокрема видала у 1882 р. посібник для самостійного вивчення гри на ксилофоні «*Гами та п'єси для гайгеліри (ксилофона. – Д. О.)*», а також ансамблеві твори для ксилофона, гітари й фортепіано (Ebel, 1885, р. 111). Нещодавно на одному з лондонських аукціонів виставили на торги дворянський ксилофон, виготовлений у Лондоні. На звороті однієї з пластин зберігся напис: «Настроений пані Сідні Пратт, 22а Дорсет стрит Портман пл. W, Лондон». За будовою й системою розташування звуків ця *Gigelira* є точною копією тірольського *hölzerne G'lachter* (рис. 1 (а, б)). Про популярність дворянського ксилофона в Англії наприкінці XIX – початку XX ст. свідчить той факт, що в спеціалізованих журналах починають друкувати детальні інструкції для самостійного виготовлення інструмента. Ще в 1920–1930-х рр. лондонська фірма оркестрових інструментів «*Keith Prowse & Co*» продовжувала виготовляти дворянські ксилофони. Їх діапазон – 1,5 октави хроматичної гами ($e^1 - a^2$).

У 1885 р. у Швейцарії побачила світ одна з перших «Шкіл» («*Méthodedexylophone*») для ксилофона швейцарського педагога, диригента, композитора, журналіста й письменника Альберта Рота (1861–1927) (Roth, 1885). «Школа» призна-

чалася для навчання на двох різновидах ксилофонів – дво- та чотирирядних системою. Дворядну систему розташування пластин розробив сам А. Рота (рис. 2 (а)).

Рис. 2. А – дворядний ксилофон системи А. Рота;

б – ксилофон фірми «Max Adler» (Маркнойкірхен, поч. XX ст.);

в – розташування пластин «у зуб» (фірма «Meinel&Herold», Клінгенталь, кін. XIX ст.)

В основу дворядної системи покладено принцип розташування клавирів на фортепіано, де правий ряд відповідав білим клавирів, лівий – чорним. Однак грали на ньому в традиційній для європейських ксилофонів позиції, коли довші пластини розташовані біля виконавця, а коротші – далі від нього. Це є яскравим прикладом того, наскільки історично вкоріненою була традиція розташування пластин під час гри (паралельно до тіла виконавця). Інструмент складався з 26 пластин і мав діапазон у дві октави хроматичного звукоряду (від a^1 до a^3). Ця система розташування пластин у 1920–1930-х рр. була поширеною і в Німеччині (рис. 2 (б)), однак тут мала складнішу конструкцію кріплення пластин. Під крайніми верхніми й нижніми пластинами були розташовані дві планки-опори, на які вздовж покладено чотири планки з закріпленими на них солом'яними валиками, а згодом – гуми. Планки-опори були не суцільно рівними, а вирізаними уступом так, що лівий ряд інструмента був дещо вищим за правий (подібно до того, як чорні клавирів фортепіано розташовані вище білих). Таке розташування двох рядів у різних площинах доволі ускладнювало техніку виконавства. Від середини XIX ст. у Німеччині почали застосовувати й іншу систему розташування пластин у два ряди (рис. 2 (в)). Пластини лівого й правого рядів розташовувалися «у зуб» таким чином, щоб внутрішні кінці (крізь просвердлені в них отвори) можна було з'єднати одним шнуром. Ксилофон лежав не на чотирьох солом'яних валиках (як інструменти, що склалися з двох окремих однорядних ксилофонів), а на трьох, оскільки внутрішні краї обох рядів були з'єднані. Під з'єднаними в один ряд пластинами розташовувався солом'яний валик. Ці ксилофони склалися з 18–25 пластин і настраювались як у діатонічній, так і в хроматичній послідовності.

Трирядні ксилофони. У другій половині XIX ст. паралельно з дворядною на ксилофонах починають застосовувати трирядну систему розташування пластин. Коли й де вона виникла, з'ясувати поки що не вдалося. У народній і професійній інструментальній практиці цю систему використовували переважно в Німеччині, Угорщині та Румунії. У Німеччині відомі найпростіші зразки інструментів, що склалися з трьох розташованих поряд однорядних ксилофонів.

Ряди пластин лежали на окремих підставках і солом'яних валиках, аналогічно до однорядних ксилофонів (рис. 3 (а)).

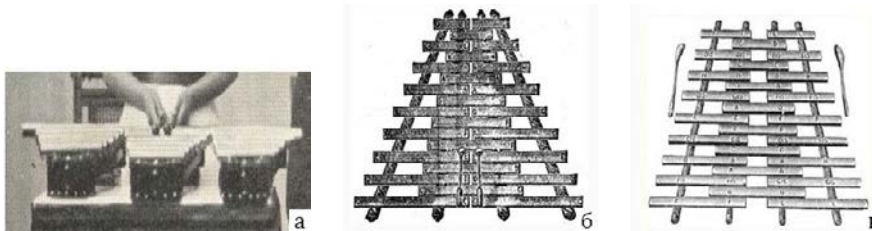

Рис. 3. Трирядні ксилофони: а, б, в – різновиди упорядкування пластин

Інструмент складався з 20 круглих у розрізі пластин. Їх розподіл був таким: 6 пластин у лівому ряду, і по 7 у середньому та правому рядах.

Майже одночасно із цією простою системою розподілу пластин виникає більш складна. Пластини розташовувалися так: між кожною з пластин середнього ряду вміщали з обох боків по дві пластини лівого й правого рядів (рис. 3 (б, в)). Такий розподіл сприяв можливості більш віртуозної гри та полегшував виконання пасажів. Цей різновид інструмента вже складався з 26 пластин прямокутної у розрізі форми. З'єднані шнурами ряди пластин лежали на чотирьох солом'яних валиках. Інструменти виготовлялись як з діатонічною, так і з хроматичною шкалою. Однак у Німеччині трирядна система розташування пластин не зазнала такого поширення, як дворядна та чотирирядна. Проте публікували світліни та зображення цих інструментів, починаючи з 1880-х рр., у різноманітних каталогах фірм – виробників музичних інструментів, що виготовлялись у Клінгенталі та Маркнойкірхені до 40-х рр. XX ст. (*Schuster & Co*, 1889, pp. 32–34; *Wilhelm Kruse*, 1899, pp. 46–48; *Meinel & Herold*, 1929, p. 48). Пожвавлення фабричного виробництва діатонічних і хроматичних інструментів упродовж кінця XIX – 40-х рр. XX ст. свідчить про те, що ксилофони трирядної системи мали попит як у професійних виконавців, так і в аматорів.

У традиційному народному інструментарії Угорщини трирядна система ксилофонів була основною. Дотепер не знайдено жодних свідчень існування в Угорщині одно- та дворядних інструментів. Народні ксилофони відомі під загальною назвою *facimbalom*, що перекладається з угорської як *дерев'яні цимбали* (рис. 4 (а, б, в)).

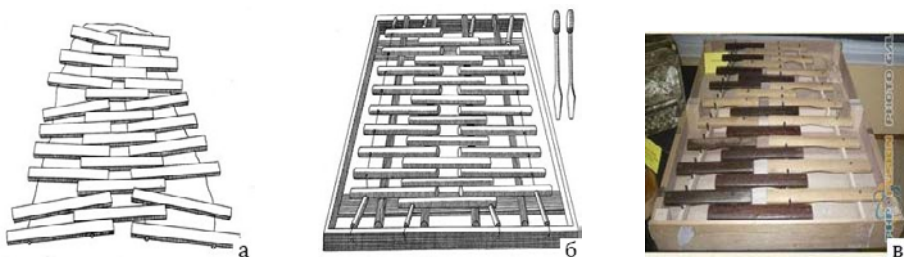

Рис. 4. Угорські трирядні ксилофони

Цей інструмент використовували переважно в інструментальних ансамблях, зокрема й циганських капелах (Sárosi, 1967, p. 13). Оскільки розташування звукових пластин ксилофона збігалося з розташуванням струн на угорських цимбалах; на них переважно грали цимбалісти, використовуючи подібну виконавську техніку ("Xilofon, facimbalom", 1979). Народні угорські трирядні ксилофони мали певні локально-територіальні відмінності у конструктивних рішеннях. Найпростіший ксилофон складається з прямокутних у розрізі пластин, з'єднаних «у зуб» чотирма шнурами, протягнутими через отвори в кожній пластині (рис. 4 (а)). Під час виконання інструмент клали на чотири солом'яні валики, покладені на столі. Він складається з 26 прямокутних у розрізі соснових пластин. За конструкцією цей різновид не відрізняється від трирядних ксилофонів, відомих у Німеччині.

Інший різновид конструкції трирядного ксилофона, крім Угорщини, більше ніде не трапляється. Інструмент складається також з 26 пластин (круглих у розрізі) та підставки-рами що має трапецієподібну форму (рис. 4 (б)). Знизу впоперек прибито ще дві широкі планки, на які покладено чотири солом'яні валики. Пластини нанизані на чотири шнури, верхні й нижні кінці яких закріплені відповідно у верхній і нижній частинах рами-трапеції.

В Етнографічному музеї (м. Будапешт) зберігаються два екземпляри трирядних ксилофонів, що належали циганським ксилофоністам Рудольфу Борі (інв. № 61.37.1.1.) та Рудольфу Вігу (інв. № 61.37. 1-5) з Мішкольца. Інструменти були виготовлені в першій половині ХХ ст. Їх діапазон становлять дві октави із секундою (g^1-a^3). Звуки розташовані у хроматичній послідовності аналогічно до цимбалів, за винятком верхнього звуку gis^3 , відсутнього на ксилофоні. Трирядна схема розташування пластин є такою: лівий ряд – 9 пластин, середній – 9, правий – 8, розташування звуків (знизу – вгору):

fis^3		
f^3	a^3	
e^3	g^3	es^3
d^3	b^2	es^2
cis^3	gis^2	cis^2
c^3	fis^2	h^1
h^2	f^2	b^1
a^2	e^2	a^1
g^2	d^2	gis^1
	c^2	g^1

Особливу конструкцію мають угорські інструменти, що походять із Закарпаття. Замість рами-підставки пластини розміщені в трапецієподібному ящику-резонаторі (рис. 4 (в)), на дні якого впоперек приклеєні чотири прямокутні в розрізі планки. На них через певні проміжки прибито металеві стрижні. Пластини нанизані на два шнури, аналогічно до німецьких трирядних ксилофонів. Між середнім рядом уміщено по дві пластини лівого й правого рядів, з'єднаних двома шнурами крізь два отвори, розташовані по краях пластин середнього ряду.

Середній і лівий ряди, а також ліва частина правого ряду розкладені між металевими стрижнями, фіксуючи їх в одному положенні. Для закріплення країв правого ряду в кожній його пластині просвердлено отвір для нанизування пластини на металевий стрижень. У лівому ряду правий край пластини нанизаний на стрижень, лівий зафіксований між двома стрижнями. У кожному ряду вміщено по 9 звукових пластин.

Форма пластин ксилофонів з різних теренів Угорщини має свої традиційні локально-територіальні відмінності. Зокрема, у північних областях Угорщини пластини традиційно вирізали у формі круглих у розрізі брусків (рис. 4 (б)). У північно-західних областях вони мають прямокутну або округлу зверху форму (рис. 4 (а)). Можливо, ця особливість є наслідком впливу австрійської традиції виготовлення пластин на дво- і чотирирядних ксилофонах. Угорські ксилофони (як, зрештою, і більшість європейських) виготовляють із сосни або клена, але також використовують і тверді породи дерев (бук).

Зазвичай народні музиканти виконують на цьому інструменті сольні мелодії, подвійні звуки й арпеджовані акорди (подібно до цимбального виконання). Однак через типову для ксилофона відсутність тривалого звучання акордового акомпанементу його переважно використовують під час виконання швидких мелодій в інструментальних ансамблях і сольному виконанні. Репертуар для ксилофона в циганських капелах був той самий, що й у цимбалістів. Нерідко цимбаліст виконував твори і на ксилофоні (Sárosi, 1967, p. 13).

Час появи ксилофона в Угорщині ще малодосліджений. Першу згадку про ксилофон *facimbalom* уміщено в новелі «Будні» угорського письменника Мора Йокаї (Mór, 1846). Збереглися поодинокі згадки у пресі 60–70-х рр. XIX ст. про виступи ксилофоністів. Зокрема, у часописі «Пештська газета» («Pesti Hiriap») за 27 лютого 1867 р. згадується музикант з Вешпрема (Veszprem), якого саме тоді високо поцінювали в Пешті як виконавця, що грав не тільки на цимбалах, а й на *szalmamuzsika*, тобто ксилофоні (Sárosi, 1967, p. 13). Угорський дослідник народних інструментів Балінт Шароші у 50–60-х рр. XX ст. зібрав цікаві відомості про ксилофонове виконавство в Угорщині. Цимбалісти старшого покоління згадували, що в 1900-х рр. у Шарошпатаку (Північно-Західна Угорщина), у Боршоді та Хересі цей інструмент був дуже популярним серед угорських і циганських музикантів; особливо поцінювали в 30–50-х рр. XX ст. Циганський музикант з Абони (поблизу Пешта) розповідав, що раніше в Будапешті була музична фірма, де продавали ксилофони (Sárosi, 1967, p. 13). Ці відомості свідчать про те, що в Північній та Північно-Західній Угорщині виконавство на трирядному ксилофоні має давню традицію, витоки якої ще потребують окремого дослідження.

Висновки

Отже, розвиток виконавства на ксилофоні в Європі стимулював пошуки удосконалення інструмента з метою збільшення обсягу діапазону та подолання тональних обмежень. Першою спробою стало поєднання двох однорядних ксилофонів в єдину систему. Цей різновид не з'єднаних між собою рядів пластин,

що швидко розповсюдився країнами Центральної та Західної Європи, на початку XIX ст. використовували у виконавській практиці спочатку в Австрії (Тіроль) та Німеччині. Особливої популярності він набув у професійних та аматорських колах Англії. Від середини XIX ст. у Німеччині почали застосовувати й іншу дворянську систему, де пластини лівого та правого рядів з'єднувалися «у зуб». Наприкінці XIX ст. А. Рот (Швейцарія) створив власну дворянську систему розташування пластин за принципом розташування фортепіанних клавіш. У другій половині XIX ст. паралельно з дворянською на ксилофонах починає застосовуватися *трирядна система* розташування пластин, яку в народній і професійній інструментальній практиці використовували переважно в Німеччині, Угорщині та Румунії. У Німеччині трирядні ксилофони були менш поширеними, ніж дво- та чотирирядні, однак фірми музичних інструментів (Клінгенталь, Маркнойкірхен) випускали ці моделі. У традиційному народному інструментарії Угорщини трирядна система ксилофона *facimbalom* була основною. Народні трирядні ксилофони мали три локально-територіальні конструктивні відмінності: 1) пластини з'єднувалися «у зуб», подібно до німецьких трирядних ксилофонів; 2) закріплювалися на трапецієподібній рамі-підставці, яка, крім Угорщини, ніде не зафіксована; 3) розміщувалися в ящику, фіксуючись за допомогою металевих стрижнів.

Список бібліографічних посилань

- Олійник, Д. (2010). До історії виникнення і розвитку ксилофона в Європі. *Студії мистецтвознавчі*, 3(31), 12–19.
- Олійник, Д. (2012). Ксилофонове виконавство в Європі у дзеркалі іноземних періодичних видань XIX ст. *Музичне мистецтво і культура*, 15, 384–395.
- Олійник, Д. (2013). Однорядний ксилофон у міській музичній культурі Західної Європи кінця XV–XVIII століть. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Мистецтво*, 2, 88–95.
- Олійник, Д. (2014). Ксилофон з клавішним механізмом та скляні гармоніки в європейській музичній культурі XVII–XIX століть. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*, 20(1), 22–28.
- Олійник, Д. (2016). Формування та промислове виробництво чотирирядних ксилофонів у другій половині XIX – XX ст. *Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя*, 8, 92–97.
- Ebel, O. (1885). *Women Composers*. Chandler.
- [Eine notiz über einen tanzabend, an dem Mr. Groeben aus England teilnahm, der ein hervorragender spieler auf einem instrument ist, das uns als strohfidel bekannt ist]. (1874). *Der Bär von Berlin. Jahrbuch des Vereins für die Geschichte Berlins*, 39.
- [Im cafe Moritz findet ein auftritt des berühmten bassisten Smith aus England statt, der mit xylophon-begleitung singen wird]. (1860, 22 April). *Neueste Nachrichten aus dem Gebiete der Politik*, 315.
- Klier, K. M. (1956). *Volkstümliche Musikinstrumenten*. Barenreiter.
- Meinel & Herold. *Musikinstrumente-, Sprechapparate-, Harmonika- Fabrik und Versand. Klingenthal, Sachsen [Katalog] (Ausgabe 27)*. (1929). Selbstverlag.

- Mór, J. (1846). *Hétköznapok*. Hartleben C. A.
Programme of entertainment. (1892, May 13). *The Palace Journal*, 320.
Roth, A. (1885). *Méthode de xylophone* (Op. 34). Agence Internationale a Vevey.
Sárosi, B. (1967). *Die Volksmusikinstrumente Ungars*. Verlag für Musik
Schuster & Co. *Preis-Liste der Sächsische Musik-Instrumenten-Manufaktur. Markneukirchen
(Sachsen)* [Katalog]. (1889). Selbstverlag.
Wilhelm Kruse. *Alle Instrumente für Orchester, Schule und Haus. Das Haus für Volks- und
Hausmusik. Markneukirchen und Klingenthal* [Katalog]. (1899). Selbstverlag.
Xilofon, facimbalom. (1979). In *Magyar néprajzi lexikon* (Vol. 2, p. 5). Akadémiai Kiadó.

References

- Ebel, O. (1885). *Women Composers*. Chandler [in English].
[Eine notiz über einen tanzabend, an dem Mr. Groeben aus England teilnahm, der ein
hervorragender spieler auf einem instrument ist, das uns als strohfidel bekannt ist] [A note
of a dance evening attended by Mr. Groeben of England, who is an excellent player on
an instrument known to us as the straw fiddle]. (1874). *Der Bär von Berlin. Jahrbuch des
Vereins für die Geschichte Berlins*, 39 [in German].
[Im cafe Moritz findet ein auftritt des berühmten bassisten Smith aus England statt, der mit
xylophon-begleitung singen wird] [At cafe Moritz there will be a performance by the famous
bassist Smith from England, who will sing with xylophone accompaniment]. (1860, 22 April).
Neueste Nachrichten aus dem Gebiete der Politik, 315 [in German].
Klier, K. M. (1956). *Volkstümliche Musikinstrumenten* [Folk musical instruments]. Barenreiter
[in German].
*Meinel & Herold. Musikinstrumente-, Sprechapparate-, Harmonika-Fabrik und Versand. Klingenthal,
Sachsen* [Meinel & Herold. Musical instruments, speaking apparatus, harmonica factory
and shipping. Klingenthal, Saxony] [Catalogue] (Iss. 27). (1929). Selbstverlag [in German].
Mór, J. (1846). *Hétköznapok* [Weekdays]. Hartleben C. A. [in Hungarian].
Oliinyk, D. (2010). Do istorii vynyknennia i rozvytku ksylofona v Yevropi [Concerning history of
xylophone's origin and development in Europe]. *Researches of the Fine Arts*, 3(31), 12–19
[in Ukrainian].
Oliinyk, D. (2012). Ksylofonove vykonavstvo v Yevropi u dzerkali inozemnykh periodychnykh
vydan XIX st. [The xylophonic performance in Europe on the materials of the foreign XIX-
centuries press]. *Music art and culture*, 15, 384–395 [in Ukrainian].
Oliinyk, D. (2013). Odnoriadnyi ksylofon u miskii muzychnii kulturi Zakhidnoi Yevropy kintsia
XV–XVIII stolit [One-row xylophone in the town musical culture in West Europe of the XV–
XVIII centuries]. *The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical
University. Specialization: Art*, 2, 88–95 [in Ukrainian].
Oliinyk, D. (2014). Ksylofon z klavishnym mekhanizmom ta skliani harmoniky v yevropeiskii
muzychnii kulturi XVII–XIX stolit [Key mechanism-based straw-fiddles and glass
harmonicas in European musical culture of XVII–XIX centuries]. *Ukrainian Culture: The Past,
Modern, Ways of Development*, 20(1), 22–28 [in Ukrainian].
Oliinyk, D. (2016). Formuvannia ta promyslove vyrobnytstvo chotyryriadnykh ksylofoniv u druhii
polovyni XIX–XX st. [Formation and industrial production of four-row xylophones in the
second half of the XIX–XX centuries]. *The History of Formation and Development Prospects*

- of Wind Music in the Context of National Culture of Ukraine and Abroad Countries*, 8, 92–97 [in Ukrainian].
- Programme of entertainment. (1892, May 13). *The Palace Journal*, 320 [in English].
- Roth, A. (1885). *Méthode de xylophone* [Xylophone method] (Op. 34). Agence Internationale a Vevey [in French].
- Sárosi, B. (1967). *Die Volksmusikinstrumente Ungarns* [The folk musical instruments of Hungary]. Verlag für Musik [in German].
- Schuster & Co. *Preis-Liste der Sächsische Musik-Instrumenten-Manufaktur. Markneukirchen (Sachsen)* [Price list of the Saxon musical instrument manufacturer. Markneukirchen (Saxony)] [Catalog]. (1889). Selbstverlag [in German].
- Wilhelm Kruse. *Alle Instrumente für Orchester, Schule und Haus. Das Haus für Volks- und Hausmusik. Markneukirchen und Klingental* [All instruments for orchestra, school and home. The house for folk and house music. Markneukirchen and Klingental] [Catalog]. (1899). Selbstverlag [in German].
- Xilofon, facimbalom [Xylophone, wooden dulcimer]. (1979). In *Magyar néprajzi lexikon* [Hungarian Ethnographic Lexicon] (Vol. 2, p. 5). Akadémiai Kiadó [in Hungarian].

TWO- AND THREE-ROW XYLOPHONES IN THE MUSICAL AND INSTRUMENTAL CULTURE OF EUROPE IN THE 19TH – FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

Dmytro Oliynyk

PhD in Art Studies, Senior Lecturer at the Department of Wind and Percussion Instruments;

ORCID: 0009-0003-5327-1824; e-mail: olidimus@gmail.com

Mykola Lysenko Lviv National Music Academy, Lviv, Ukraine

Abstract

The purpose of the research is to analyze the design features of European xylophones with two- and three-row plate arrangements, to establish the modes, range, various systems of sound ordering and use in folk and professional performance of the nineteenth – first half of the twentieth century. **The research methodology** is based on a set of specific and general scientific methods: instrumentology – for analyzing the design of instruments; comparative and typological – for studying the types of xylophones; ethnomusicology – for studying the use of xylophones in folk and professional music. **The scientific novelty** of the study is the introduction to the scientific circulation of materials little known to the general public concerning the functioning of two- and three-row xylophones in the European folk and professional musical culture of the nineteenth and first half of the twentieth centuries. **Conclusions.** From the Middle Ages to the end of the eighteenth century, single-row xylophones with a limited range were used in folk and professional performances. At the beginning of the nineteenth century, the process of combining two single-row xylophones into a single system began in order to increase the range and overcome tonal limitations. The first double-row xylophones appeared in Austria (Tyrol) and Germany, from where they spread to Central and Western Europe. In the middle of

the nineteenth century, two new systems of arranging two rows of plates emerged in Germany and Switzerland – “in the tooth” and on the principle of a piano keyboard. In the second half of the nineteenth century, a three-row system of xylophone plate arrangement emerged in parallel with the two-row system. In folk and professional practice, three-row xylophones were used mainly in Germany, Hungary, and Romania. In Germany, the three-row system was not as widespread as the two-row system, but in the traditional instrumentation of Hungary, it was the main one and had a long tradition of performance on this type of xylophone.

Keywords: xylophone; instrumentology; European two-row xylophone system; three-row xylophone system; xylophone performance

